

Valentina VELKOVSKA-TRAJANOVSKA*

STVARALAŠTVO MAKEDONSKIH KOMPOZITORA U USLOVIMA TRANZICIJE OD 2001. DO 2012. GODINE

Apstrakt: Cilj ovog rada je da se prezentuju promjene koje su uticale na makedonske kompozitore i njihovo stvaralaštvo u periodu 2001–2012. godine. Kao i u prethodnim godinama, tako su i u ovoj deceniji kompozitori doživljavali stalne promjene u strukturi i u načinu na koji su uspijevali da prate izmijenjene socioekonomske uslove. Napravili smo istraživanje, u prvom planu, kompozitora i njihove aktivnosti, njihovog mjesta rada i boravka, zatim njihovog stvaralaštva i mogućnosti izvođenja, televizijskog ili radijskog emitovanja, autorska prava, izdavaštva i njihove motivacije da stvaraju nova djela.

Ključne riječi: *umjetnička muzika, makedonski kompozitori, produkcija novih muzičkih djela, mogućnost izvođenja novih djela*

U periodu osamostaljivanja Republike Makedonije 2001–2012. godine, uslijedile su nove političke promjene koje su uticale kako na sveukupni društveno-politički sistem i život, tako i na makedonsku kompozitorsku misao i stvaralaštvo. Pri tome, aktuelna stanja u kojima su djelovali savremeni makedonski kompozitori obuhvatala su pored ekonomskih i druge faktore:

- broj i generacije makedonskih savremenih kompozitora,
- mjesto, zemlja boravka i djelovanja relativno mlađih kompozitora
- mogućnosti izvođenja stvaralaštva, posebno potencijalni izvođački aparati – ansambli,
- mogućnosti prihoda od autorskih prava, narudžbina djela, štampanja partitura, studijskog ili koncertnog snimanja djela i dr.

Broj kompozitora koji aktivno djeluju u Republici Makedoniji, upoređeno sa periodom 1991–2001, značajno se izmijenio, prvo zbog činjenice da su, nažalost, u prethodnih 10 godina umrli značajni kompozitori koji su aktivno djelovali na više polja: akademik Skalovski Todor (1909–2004), akademik

* Valentina Velkovska-Trajanovska, Univerzitet „Goce Delčev” – Štip, Fakultet za muzička umetnost

Nikolovski Vlastimir (1925–2001), akademik Avramovski Risto (1943–2007), Ortakov Dragoslav (1928–2007), Zografski Tomislav (1933–2000), Šuplevski Dragan (1933–2001), Lekovski Aleksandar (1933–2013), Toševski Stojče (1944–2008) i Kolarevski Goce (1959–2006). Devet kompozitora, koji predstavljaju stožer makedonske kompozitorske misli i škole, svi postojeći akademici iz oblasti muzičke umjetnosti.

Aktivni kompozitori koji su stvarali svoja djela u periodu od 2001, njih trideset dvoje, od kojih je 21 kompozitor stvarao u Republici Makedoniji, a 8 kompozitora je po diplomiranju (ili završenoj srednjoj školi) produžilo da živi, da se školuje i radi van Republike Makedonije. Mora se istaći i promjena starosne uzrasti kompozitora. Pomenuli smo već da je 9 kompozitora umrlo u ovom vremenskom periodu, a 13 kompozitora je steklo svoje diplome poslije 2001. godine.

Srednja generacija kompozitora u najvećem broju živi i radi van Republike Makedonije, čime se s jedne strane potvrđuje kvalitet njihove edukacije i znanja, njihovo stvaralaštvo postaje dio jednog svjetskog muzičkog procesa, gdje se odlično pozicionira, ali sa druge strane ipak ostaje i nedostatak koji zemlja ima u odnosu na tako kvalitetan obrazovni kadar. Po azbučnom redu to su kompozitori: Danajlovska Evdokija (1973), Kodžobašija Nikola (1970), Nikolovski Vanja (1968), Pejovska Katerina, Sazdov Robert (1969), Spasov Miroslav (1964), Trandafilovski Mihajlo (1974) i Šahov Pande (1973). Dopunski se pojavljuje i nova kategorija kompozitora – makedonskog porijekla, koji su rođeni, žive i djeluju u inostranstvu – Andrej Koroljov (1982), Ivan Penov (1985), Majkl Bakrnčev (1989).

Kompozitori koji rade i djeluju u Republici Makedoniji predstavljeni po godini rođena su: Bangjolica Ljubomir (1932), Canev Blagoj (1937), Stojkov Stojan (1941), Kodžabašija Jane (1942), Mančev Tome (1950), Bužarovski Dimitrije (1952), Glišić Živojin (1954), Andreevska Jana (1967), Velkovska-Trajanovska Valentina (1976), Petrovski Soni (1977), Načevski Goran (1978) Gavrilovski Goce (1978), Andovska Darija (1979), Svetiev Boris (1980), Temkov Damjan (1981), Ilievska Elizabeta (1982), Tairi Vulnet (1982), Ljumani Fatos (1983), Pandevska Ana (1985), Šterjev Mihajlo (1985) i Simunovska Simona (1986). Golabovski Sotir (1937), Stojkovski Dragan (1979) i Simonovski Goce (1984) su neaktivni kao kompozitori u proteklim godinama.

Upoređeno sa mogućnostima izvođenja stvaralaštva, posebno potencijalnim izvođačkim aparatima – ansamblima, prije osamostaljivanja zemlje i poslije, okolnosti su dalekosežno promijenjene. Muzički koncertni podijum, sada samo na teritoriji Republike Makedonije, koncentrisan je samo u glavnom gradu Skoplju, dok je izvedba djela makedonskih kompozitora na kon-

certima u ostalim gradovima postala istinska rijetkost. „Dani makedonske muzike” i dalje ostaju manifestacija, jedini i primarni stub za prezentaciju makedonskog umjetničkog stvaralaštva. Ostale institucije su znatno manje zainteresovane za izvođenje istog, a posebno kapitalinih operskih, baletskih, simfonijskih ili vokalno-instrumentalnih djela, oratorijuma, kantata. Početno interesovanje institucija koje mogu da izvedu ova djela je smanjeno zbog želje da se na koncertnim programima ima kraća minutaža – simfonijska djela do 20 minuta, fragmenti određenih djela, izvedbe samo arija ili djelova opere.

Zatim, u 2007. godini dolazi do rasformiranja hora i orkestra pri Makedonskom radiju i televiziji i svih ostalih ansambala pri ovoj medijskoj kući, čime u državi funkcionišu samo Orkestar Makedonske filharmonije i Orkestar Makedonske opere i baleta. Dodatno, reorganizacijom MRT dolazi do potpunog prekida studijskih snimanja muzike, uključujući i makedonska djela, a koncertni prenosi muzičkih događaja i koncertna snimanja stvaralaštva svedeni su skoro na minimum. Kao drugi princip izvođenja ovog stvaralaštva postavlja se pitanje međunarodne saradnje, ponovo najčešće proslijeđene preko organizacije makedonskih kompozitora – SOKOM-a, otvaranjem festivala „Dani makedonske muzike” za strane ansamble i stvaralaštvo, koncertnim razmjenama sa izvođačkim ansamblima širom Evrope ili samostalnim aktivnostima kompozitora.

Dodatno otežavanje situacije u kojoj stvaraju kompozitori u Republici Makedoniji čine krajnje nepovoljni uslovi za prihod od autorskih prava koji su. Naime, prihodi koje bi kompozitori umjetničke muzike ostvarili preko autorskih prava isključivo su smanjeni zbog promjena koje su pretrpjeli pravilnici agencije koja zastupa ova prava – Udruženja za zaštitu autorskih muzičkih prava – ZAMP, zbog toga što je bodovanje preko kojeg se vrši raspodjela autorskih tantijema različito samo prema minutaži djela, bez obzira na izvođački aparat, od jednog instrumenta – solo pa sve do simfonijskog djela ili krupne vokalno-instrumentalne forme (prema odluci Ustavnog suda Republike Makedonije, 25. 03. 2009. godine).

Iz godine u godinu se potencira i nedostatak medijske prezentacije ovog stvaralaštva. Privatni mediji uopšte ne emituju muzičke sadržaje koji bi u većem obimu obuhvatili makedonska muzičko-umjetnička djela pa skoro i da ne postoji medij koji emituje stvaralaštvo makedonskih kompozitora u trajanju od preko 10 minuta. Nacionalni medij – Makedonski radio i televizija u veoma malom procentu obuhvata klasičnu muziku, a sa još manjim procentom stvaralaštvo makedonskih kompozitora. Rezultat smanjivanja ovog procenta je i ukidanje Trećeg radio-programa u 2002. godini, jedinog programa

u Republici Makedoniji gdje su mogla da se prate djela većeg obima, simfonije, opere, oratorijumi.

Prihodi od mehaničkih prava su takođe veoma mali, beznačajni, uzevši u obzir da je riječ o umjetničkoj, nekomercijalnoj muzici, čiji su audio-zapisi u najvećem dijelu urađeni od strane produkcije MRT-a, audio-izdanja SOKOM-a i nijesu namijenjeni prodaji. U interesu očuvanja ovog audio-muzičkog nacionalnog bogatstva, SOKOM je preuzeo inicijativu za izradu i izdavanje kompakt-diskova sa stvaralaštvom autora: Avramovski Rista, Bragjolica Ljubomira, Gajdov Stefana, Mančev Tome, Prokopiev Trajka, Prošev Tome, Skalovski Todora, Stojkov Stojana, Canev Blagoja i Džambazov Aleksandra. Dok je opet štampanje i izdavanje partitura skoro nestalo kao djelatnost i ukupno je bilo 2-3 štampane zbirke u periodu od 2001. do 2012. godine.

Dopunski podsticaj za kompozitore su predstavljale narudžbe za stvaranje novih djela, koje su u najvećem dijelu (Tabela br. 1) naručivane od strane SOKOM-a, i mnogo rjeđe od strane izvođačkih ansambala ili produkcijskih kuća van Republike Makedonije. Narudžbine SOKOM-a kao i formiranje programa manifestacije „Dani makedonske muzike” ostvaruju se zahvaljujući Ministarstvu kulture Republike Makedonije, no nažalost, ponovo smo konstatovali da je stanje značajno pogoršano i zbog toga što su veoma rijetko i manje naručivana djela velikih formi, simfonijska djela, možda samo nekoliko iz godine u godinu, a akcenat je stavljen na kamerno ili solističko stvaralaštvo. SOKOM je u toku 7 godina (godine za koje u Arhivu SOKOM-a postoje precizni podaci o djelima koja su naručena i koja su zatim realizovana od strane makedonskih kompozitora) naručio i realizovao 107 djela, od kojih je samo 5 za simfonijski orkestar i još 5 za obrade narodnih pjesama sa vokalnim i simfonijskim orkestrom, što znači da su sva sa kratkim vremenom trajanja. Ostale institucije iz oblasti muzičke umjetnosti, Makedonska filharmonija i Makedonska opera i balet, skoro uopšte ne stimulišu stvaranje novih djela za svoj repertoar.

Preko priložene tabele može da se uoči da su kompozitori stvarali najintenzivnije kamerna ili solistička djela, no ukazuje i na stilska i žanrovska opredjeljenja samih kompozitora. Može se primijetiti, s aspekta inspiracije za naslove djela, da se sve manje koristi makedonski jezik, tematika i izraz. U tabeli je evidentirano i stvaralaštvo makedonskih kompozitora od 2000. do 2010. godine, sa podacima koje su nam dostavili sami kompozitori, podacima o narudžbinama Saveza kompozitora Republike Makedonije i podacima iz magistarskog rada muzikologa Stefanije Leškove-Zelenkovske „Ekonomski faktori u produkciji makedonskog muzičkog stvaralaštva 1991–2001”. Dio kompozitora nije dostavio cjelovite podatke, ali se ipak može dobiti jedna ge-

Tabelata br. 1. Lista djela stvorenih od 2000. do 2010.

Kompozitor	Djelo	Izvođački sastav	Izvedeno/ Neizvedeno	Godina stvaranja	Naručilac	Štampano	Snimak
Velkovska-Trajanovska Valentina	ODBLESOCI	Harfa i fagot	Da	2000.		Ne	Da
	RONDO	Kamerni orkestar	Ne	2000.		Ne	Ne
	SVETA ZEMJA	Solo bas i gudački orkestar	Da	2001.		Ne	Da
	SCENI	Duvački kvintet	Da	2001.		Ne	Da
	KOMPOZICIJA	Gudački kvartet	Ne	2001.		Ne	Ne
	PROROSTVA	Mecosopran, violina i piano	Da	2002/3.	SOKOM	Ne	Da
	OMEN	Kamerni ansambl	Da	2003.		Ne	Da
	ZORA	Gudački orkestar	Da	2003.	SOKOM	Ne	Da
	RE-ECHOING DREAM	Duvački kvintet i piano	Da	2004.	CMI – London	Ne	Da
	ISON	Simfonijski orkestar	Ne	2001/4.		Ne	Ne
	SKICA	Gudački kvartet	Da	2004.	SOKOM	Ne	Da
	RAINBOW DANCE	Kamerni ansambl	Da	2005.	DISS – England	Ne	Da
	DANDELJON	Sopran i piano	Ne	2005.	SOKOM	Ne	Ne
	THE TRANSFIGURATION	Gudački kvartet	Da	2006.	DISS – England	Ne	Da
	CAPTURE AND RELEASE	Viola i kompjuter	Da	2006.	DISS – England	Ne	Da
	STAR TRAIL	Kamerni ansambl	Da	2006.	SOKOM	Ne	Da
KON KARPITE	Kamerni ansambl	Da	2007.	SOKOM	Ne	Da	
POEMA	Klarinet i gudački orkestar	Ne	2008.	SOKOM	Ne	Ne	
NEBESNI TELA	Oboa i piano	Da	2010.	SOKOM	Ne	Da	
Gavrilovski Goce							
	TEBE POJEM	Ženski hor	Ne	1999/2000.		Ne	Ne
	IGRA	Violina i piano	Ne	2000.		Ne	Ne
	VARJACII	Kamerni ansambl	Ne	1999/2000.	SOKOM	Ne	Ne
	DVOJNO KONCERTINO	Kamerni ansambl	Da	2001.	SOKOM	Ne	Ne
	PICIKATO	Gudački kvartet	Ne	2001.		Ne	Ne
	INSEKTI I PTICI	Gudački kvartet, 2 flaute i pikolo	Da	2000/2001.	SOKOM	Ne	Ne
	STRAV OD...	Kamerni ansambl	Da	2002/3.	SOKOM	Ne	Ne
	FOLKLORNA OBREDNA RAKATKA	Simfonijski orkestar	Ne	2002.		Ne	Ne

neralna slika o interesima i vidovima stvaralaštva makedonskih savremenih kompozitora.

Moraju se pomenuti pozitivne promjene koje su se dogodile na polju makedonskog muzičkog stvaralaštva u periodu 2011–2012. godine:

- povećao se broj makedonskih djela predviđenih za izvođenje na redovnom koncertnom programu Makedonske filharmonije,
- Makedonska filharmonija je otvorila konkurs za novo simfonijsko djelo,
- Makedonska opera i balet otvorila je konkurs za novo baletsko djelo,
- Ministarstvo kulture Republike Makedonije sa svojim programom za ostvarivanje nacionalnog interesa u kulturi, pored projekta – Narudžbina novih djela (SOKOM) podržala je i stvaranje novog operskog djela i koncerta za solo instrument sa orkestrom,
- SOKOM je primio nove članove i kompozitore.

ZAKLJUČAK

Aktivnih kompozitora, koji stvaraju svoja djela u periodu od 2001. godine ima 32, od kojih 21 kompozitor stvara u Republici Makedoniji, a 8 kompozitora je po svom diplomiranju (ili završenom srednjem obrazovanju) nastavilo da živi, da se školuju i radi van Republike Makedonije. Mora se istaći promjena starosne dobi kompozitora, 9 kompozitora je umrlo u ovom vremenskom periodu, a 13 kompozitora je steklo svoju diplomu kompozicije poslije 2001. godine. Stvaralaštvo makedonskih kompozitora u najvećem procentu je kamerno, sa vremenom trajanja do 20 minuta, veoma rijetko se stvaraju veće forme – opera, oratorijum ili simfonija. I dalje je glavni stimulator za stvaranje novih djela SOKOM sa narudžbinama za festival „Dani makedonske muzike”. Prihodi od autorskih prava, štampanje, te snimanje izuzetno su mali zbog čega kompozitori svoju egzistenciju najčešće ostvaruju pedagoškom djelatnošću. Dopunski podsticaj za kompozitore predstavljaju narudžbine novih djela, koja su u najvećem broju naručena od strane SOKOM-a i mnogo rjeđe od izvođačkih ansambala ili produkcijskih kuća van Republike Makedonije. U periodu 2011–2012. događaju se vlike pozitivne promjene na polju makedonskog muzičkog stvaralaštva i njegovog društvenog tretmana.

LITERATURA

- [1] Blacking, John, Identifying processes of musical change, *The World of music*, vol. 28, no. 1. London, Library Worldwide, 1986.
- [2] Boyes, William & Michael Melvin, *Microeconomics*, Boston, Houghton Mifflin Co, 1991.
- [3] Cusic, Don, Music in the market, *Popular press*, New York, Bowling Green popular, 1996.
- [4] Digl, Kit, *Marketing umetnosti*, Beograd, Clio-Biblioteka Marketing, 1998.
- [5] Gidens, Entoni, *Zabegan Svet: kako globalizacijata gi preoblikuva našite životi*, Skopje, Filozofski fakultet, 2003.
- [6] Golabovski, Sotir, *Istorija na makedonskata muzika*, Skopje, Prosvetno delo, 1999.
- [7] Jang, Sajmon, Kulturnata politika i kulturnite promeni, Konferencija na tema: *Kulturnata politika i muzičkoto obrazovanie* održana vo januari vo Skopje, FMU/IRAM, 2004.
- [8] Karakaš, Branko, 1970, *Muzickite tvorci vo Makedonija*, Skopje, Makedonska kniga, 2004.
- [9] Kolarovski, Goce, Makedonska kompozitorska škola – da ili ne? *Muzika*, god. I, br. 1, 19–26, Skopje, SOKOM, 1997.
- [10] Kolovski, Marko, *Makedonski kompozitori i muzikolozi – 1947 – 1992*, Skopje, SOKOM, 1993.
- [11] Lich, Edmund, *Kultura i komunikacija*, Beograd, Biblioteka XX vek, 2002.
- [12] Leškova-Zelenkovska, Stefaniya, *Ekonomskite faktori vo produkcijata na makedonskoto muzičko tvoreštvo 1991–2001* (magisterski trud), Skopje, FMU, 2003.
- [13] Prošev, Toma, *Sovremena makedonska muzika*, Pula, Istarska naklada, 1986.
- [14] Stojkovik, Branimir & Milena Dragicević, *Kultura*, Skopje, Templum, 2003.
- [15] Vilijams, Rejmond, *Kultura*, Skopje, Kultura, 1996.

Valentina VELKOVSKA-TRAJANOVSKA

MACEDONIAN COMPOSERS AND THEIR WORKS IN THE CONDITIONS OF TRANSITION 2001–2012

Summary

The purpose of this paper is to present the changes that affect Macedonian composers and their works through 2001–2012 year. As the previous years, this decade the composers had permanent changes in the structure, and the way that they ménage to follow the socio-economic conditions. We made research first on the composers, their activity, their place of work and existence, and then their compositions with possibilities for performances, TV or Radio broadcasts, copyrights, publishing, and their motivation to create new works.

Key words: *art music, macedonian composers, production of new music works, performing possibilities for the new pieces*